

Opis źródła:

Prokopiusz z Cezarei urodził się około 490 w Cezarei Nadmorskiej w Palestynie, zmarł około 561 r. Zdobył gruntowne wykształcenie humanistyczne w zakresie literatury, filozofii i prawa, najpierw w rodzinnej Cezarei, później w Berytos. W 527 r. przeniósł się do Konstantynopola. Z nominacji cesarza Justyna został osobistym sekretarzem i doradcą w sztabie naczelnego wodza Belizariusza. Odtąd przez kilkanaście lat jego kariera związana była z losami wielkiego wodza. W 533 r. towarzyszył swojemu wodzowi w afrykańskiej wyprawie przeciwko Wandalom. Brał udział w wojnie z Ostrogotami w latach 535–540 w Italii. Sam był znakomitym dowódcą, skoro Belizariusz powierzał mu prowadzenie samodzielnych operacji wojskowych. Po 540 Prokopiusz nie zostawił już żadnych wzmianek dotyczących swego życia, z wyjątkiem informacji, że był w Konstantynopolu w czasie wielkiej zarazy w 542 r. Z analizy tekstów wynika, że mógł towarzyszyć Belizariuszowi w czasie kolejnej wojny z Persami i w czasie drugiej niezbyt udanej kampanii przeciw Gotom. Wedle innej hipotezy po 542 r. cesarz powierzył mu rozmaite urzędy w stolicy, o czym mogą świadczyć tytuły ekscelencji i patrycjusza. Możliwe, że w latach 562–563 pełnił urząd prefekta stolicy. Prokopiusz z Cezarei był najsłynniejszym historykiem bizantyńskim. Jego najsłynniejsze dzieła to *Historia wojen* (napisana w latach pomiędzy 545 a 554 r.) i *Historia sekretna*. *Historia sekretna* to opis zbrodni, afer i intryg na dworze Justyniana i Teodory, dziełko to z powodu nieukrywanej złośliwości wobec pary cesarskiej przysporzyło jego twórcy sporego rozgłosu. Na uwagę zasługuje dzieło *O budowlach*, w której historyk opisał działalność budowniczą cesarza Justyniana.

Historia wojen w ośmiu księgach opisuje wojny toczone przez Cesarstwo Bizantyńskie w latach 527–553 z Persami, Wandalami w Afryce i Ostrogotami w Italii. Księgi od V do VIII wypełnia opis wojny z Gotami – *Bellum Gothicum*. *Historia wojen* to znakomite źródło historyczne do czasów rządów Justyniana I Wielkiego. Jej twórca, obdarzony zmysłem krytycznym, cechował się wielką dociekliwością badawczą w traktowaniu źródeł. O wartości pracy stanowi także to, że jej autor z racji pełnionych, wysokich urzędów, miał duże możliwości w dostępie do archiwów państwowych, tajnych dokumentów, był także naocznym świadkiem, a często i uczestnikiem wielu ważnych wydarzeń politycznych i akcji militarnych¹.

---

¹ *Wielka literatura powszechna*, t. 4: *Literatury słowiańskie, literatura bizantyńska i nowogrecka*, oprac. A. Brückner, K. Bulas, G. Gesemann, J. Gołąbek, B. Lepki, J. Sajdak, B. Vydra, red. S. Lam, Warszawa–Kraków 1933, s. 708; T. Sinko, *Zarys historii literatury greckiej*, t. 2: *Literatura w epoce hellenistycznej i za Cesarstwa Rzymskiego*, Warszawa 1959, s. 807–809; O. Jurewicz, *Historia literatury bizantyńskiej. Zarys*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2007, s. 32–39.

Miejsca wydania:

Procopii Caesariensis, *De Rebus Gothorum, Persarum Ac Vandalorum Libri VII: una cum alijs mediorum temporum historicis, quorum catalogum sequens indicabit pagina. His omnibus accessit rerum copiosissimus index*, Bazylea 1531

Historia Gotthorum, Vandalorum, & Langobardorum. Ab Hvgone Grotio partim versa, partim in ordinem digesta, Præmissa sunt ejusdem Prolegomena. Vbi Regum Gotthorum Ordo & Chronologia, cum Elogiis. Accedunt Nomina Appellativa & verba Gothica, Vandalica, Langobardica, cum Explicatione, wyd. H. de Groot, Amsterdam 1655.

Procopius Caesariensis, *De bellis*: libri 5–8, vol. 2, oprac. J. Haury, Lipsk 1905.

Prokopiusz, *Wojna gocka*, tłum. H. Pietruszczak, Zgorzelec 2015.

Prokopiusz z Cezarei, *Historia wojen*, t. 2: *Wojny z Gotami*, z języka greckiego przełożył, wstępem poprzedził, komentarzem opatrzył D. Brodka, Kraków 2015.

Tekst źródła.

Prokopiusz z Cezarei, *Historia wojen*, t. 2: *Wojny z Gotami*, z języka greckiego przełożył, wstępem poprzedził, komentarzem opatrzył D. Brodka, Kraków 2015, s. 9–15.

1. W taki sposób toczyły się sprawy Rzymian w Libii. Ja zaś przechodzę do wojny z Gotami, przy czym najpierw opowiem o losach Gotów i Italików przed tą wojną. 2. Kiedy w Bizancjum panował Zenon, władzę nad Zachodem dzierżył August, którego Rzymianie zdrobniale nazywali Augustulus, ponieważ objął władzę, będąc jeszcze chłopcem. W jego imieniu rządy sprawował jego ojciec Orestes, człowiek bardzo rozumny. 3. Jakiś czas wcześniej Rzymianie sprowadzili jako sojuszników Skirów, Alanów oraz pewne inne plemiona gockie; odtąd przyszło im cierpieć z rąk Alaryka czy Attyli wszystko to, o czym opowiedziałem we wcześniejszych księgach. 4. Im mocniejszy stawał się wśród nich element barbarzyński, tym bardziej słabła już wartość żołnierzy rzymskich i pod piękną nazwą sojuszu Rzymianie byli tyranizowani i uciskani przez barbarzyńców. Tak więc barbarzyńcy wymusili na nich bez przeszkód wiele różnych rzeczy, a w końcu zażądali, żeby Rzymianie podzielili się z nimi wszystkimi ziemiami w Italii. 5. Zażądali od Orestesa przekazania im jednej trzeciej tych ziem, a gdy ten nie zgodził się na to, natychmiast go zamordowali. 6. Byli wśród nich niejaki Odoaker, należący do gwardii cesarskiej, który zgodził się spełnić ich żądania, jeśliby wynieśli go do władzy. 7. Kiedy w ten sposób nielegalnie objął władzę, nie wyrządził cesarzowi żadnej krzywdy, lecz pozwolił żyć dalej jako człowiekowi prywatnemu. 8. Barbarzyńcom przekazał

jedną trzecią ziemi i w ten sposób zjednął ich sobie bardzo trwale, a władzę sprawował przez 10 lat.

9. W tym samym czasie także Goci, którzy za pozwoleniem cesarza zamieszkiwali w Tracji, pod wodzą Teodoryka wystąpili zbrojnie przeciw Rzymianom. W Bizancjum Teodoryk miał rangę patrycjusza i jako konsul zasiadł na krześle kurulnym. 10. Cesarz Zenon, który potrafił radzić sobie dobrze z bieżącą sytuacją, zachęcił Teodoryka do wyruszenia do Italii, podjęcia walki z Odoakrem i zdobycia dla siebie i Gotów władzy nad Zachodem. 11. Lepiej było bowiem dla niego, zwłaszcza że osiągnął godność senatora, wyprzeć uzurpatora i panować nad wszystkimi Rzymianami i Italikami, niż narażać się na wielkie niebezpieczeństwo, walcząc z cesarzem.

12. Teodoryk z zadowoleniem przyjął radę i wyruszył do Italii z całym ludem Gotów: na wozy wsadzono dzieci, kobiety i cały ruchomy dobytek. 13. Kiedy dotarli w pobliże Zatoki Jońskiej, nie byli w stanie przepłynąć na drugą stronę z powodu braku statków. Ruszyli więc dalej drogą wokół Zatoki przez ziemie Taulantiów i tamtejszych ludów. 14. Wojska Odoakra wyszły im naprzeciw, lecz pokonane w wielu bitwach, zamknęły się ze swym dowódcą w Rawennie i w innych miastach, które były szczególnie warowne. 15. Goci oblegli te miejscowości, zdobywając wszystkie w taki czy inny sposób, w zależności od tego, jak się trafiło w każdym wypadku. Nie zdołali natomiast zdobyć ani szturmem, ani na drodze układów twierdzy Cesena, odległej o 300 stadiów od Rawenny, ani samej Rawenny, gdzie znajdował się Odoaker. 16. Sama Rawenna leży na płaskiej równinie na krańcu Zatoki Jońskiej. Brakuje dwóch stadiów, żeby była nad morzem i ewidentnie nie jest łatwo dostępna ani dla statków, ani dla wojska idącego drogą lądową. 17. Statki nie są w stanie zacumować przy tamtejszym brzegu, ponieważ uniemożliwia im to morze, tworząc mielizny na przestrzeni ponad 30 stadiów. Stąd to wybrzeże, choć widziane przez żeglarzy z bardzo bliska, w istocie z powodu wielkich mielizn jest bardzo daleko. 18. Dla armii lądowej w ogóle nie jest dostępna. [...].

24. W trzecim roku oblężenia Rawenny przez Gotów i Teodoryka Goci byli już znużeni oblężeniem, podczas gdy ludzie Odoakra cierpieli z powodu braku koniecznych środków do życia. Wtedy za pośrednictwem kapłana Rawenny zawarli ze sobą porozumienie, na mocy którego Teodoryk i Odoaker mieli panować w Rawennie na zasadach całkowitej równości. 25. Przez pewien czas dochowywali umowy, później jednak Teodoryk pojmał Odoakra, który, jak powiadają, spiskował przeciw niemu; zaprosił go mianowicie na ucztę, po czym podstępnie zabił. Pozyskawszy wrogich barbarzyńców, którym udało się przeżyć, panował odtąd samodzielnie nad Gotami i Italikami. 26. Nie uznał za właściwe, żeby przyjąć insygnia i rytuał cesarza rzymskiego, lecz do końca swego życia był nazywany królem (*rex*) – tak bowiem

barbarzyńcy mają zwyczaj nazywać swoich władców. Rządził jednak swymi poddanymi, wykazując się tymi wszystkimi cechami, które z natury są odpowiednie dla cesarzy. 27. Bardzo dbał o przestrzeganie sprawiedliwości, utrwalił prawa, uczynił bezpiecznym kraj, chroniąc go przed sąsiadującymi barbarzyńcami, w maksymalnym stopniu wykazał się mądrością i męstwem. 28. Prawie nigdy ani sam nie popełnił żadnego aktu niesprawiedliwości względem poddanych, ani nikomu innemu, kto próbował, nie pozwolił na to. Wyjątek stanowi to, że Goci podzielili między siebie część ziemi, którą Odoaker dał swoim zwolennikom. 29. Z nazwy był Teodoryk uzurpatorem, w praktyce zaś był prawdziwym cesarzem, w niczym nie gorszym od tych, którzy okryli się sławą, piastując tę godność od samych początków. Choć to wbrew ludzkiemu charakterowi, Goci i Italikowie niezwykle mocno go miłowali. 30. W państwach bowiem poszczególni ludzie mają różne interesy: rządząca władza podoba się w danej chwili tym, których zadowalać może jej polityka; budzi zaś niechęć tych, wbrew interesowi których postępuje. 31. Teodoryk zmarł po 37 latach rządów: stał się postrachem wszystkich wrogów, a wśród poddanych pozostawił po sobie wielki żal. [...].

Słowniczek pojęć:

Goci – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Goci;3906278.html>

Italikowie – rzymska ludność Italii. Za: Prokopiusz z Cezarei, *Historia wojen*, t. 2, s. 9, przyp. 2.

Zenon – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zenon;4001077.html>

Romulus Augustulus – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Romulus-Augustulus;3968708.html>

Orestes – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Orestes;3951640.html>

Skirowie – jedno z plemion German wschodnich.

Alaryk I – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Alaryk-I;3867266.html>

Attyla – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Attyla;3872241.html>

Odoaker – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Odoaker;3949931.html>

Tracja – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Tracja;3988562.html>

Teodoryk Wielki – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Teodoryk-Wielki;3986461.html>

Zatoka Jońska – autor miał na myśli Morze Adriatyckie. Za: Prokopiusz z Cezarei, *Historia wojen*, t. 2..., s. 12, przyp. 26.

Taulantiowie – <https://pl.wikipedia.org/wiki/Taulantiowie>

Rawenna – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Rawenna;3966280.html>

Dwa stadia – około 3,5 km. Za: Prokopiusz z Cezarei, *Historia wojen*, t. 2..., s. 13, przyp. 34.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Do czego w cesarstwie zachodniorzymskim doprowadziła współpraca z barbarzyńcami?
2. W jaki sposób Odoaker doszedł do władzy w Italii?
3. Jaki był stosunek Prokopiusza do Teodoryka?
4. Na czym polegała umowa między cesarzem Zenonem a Teodorykiem?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Jakie były dokonania Teodoryka w polityce wewnętrznej?
2. W jaki sposób autor zestawia cesarstwa wschodnio- i zachodniorzymskie? Z czego to może wynikać?

Literatura pomocnicza:

Collins R., *Europa wczesnośredniowieczna 300-1000*, przeł. T. Szafranski, Warszawa 1996, s. 104–122.

Heather P., *Odrodzenie Rzymu: cesarze i papieże. Bój o władzę nad chrześcijaństwem*, przeł. J. Szczepański, Poznań 2014, s. 17–124.

Matthew D., *Europa wieków średnich*, przeł. W. Petryński, Warszawa 1996, s. 29–36,

Ożóg M., *Inter duas potestates. Polityka religijna Teodoryka Wielkiego*, Kraków 2012.

Wilczyński M., *Germanie w służbie zachodniorzymskiej w V w. n.e: studium historyczno-prosopograficzne*, Kraków 2001.

Zakrzewski K., *Bizancjum i wczesne średniowiecze*, Poznań 1997.

Zakrzewski K., *Rewolucja Odoakra*, „Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, t. 99, Kraków 1933.

Najważniejsze cezury:

Opisywany fragment źródła zawiera wydarzenia z lat 475–526. W 475 r. obalono władzę cesarza wschodniorzymskiego Zenona. Kilkunastoletni Romulus Augustulus został cesarzem rzymskim. Za rok, za sprawą Odoakra, upadnie cesarstwo zachodniorzymskie. Na 526 r. datuje się początek budowy kościoła San Vitale w Rawennie. W tym roku zmarł Teodoryk Wielki, a papież Jan I koronował w Konstantynopolu cesarza Justyna I.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Karolina Maciaszek